

Тема 2. Головні види ризиків та їх характеристика

План

2.1. Зміст та характеристика ризику

2.2. Класифікація ризиків

2.3. Чисті та спекулятивні ризики

2.1. Зміст та характеристика ризику

Наукова література по-різному тлумачить поняття ризику, його елементи та їх характеристику. Це пояснюється багатоаспектністю цього явища, а також практично повним його ігноруванням у чинному законодавстві, а у деяких випадках обмеженим застосуванням у реальній економічній практиці та управлінській діяльності підприємства. Ризик — це дуже складне явище, але з ним необхідно рахуватися у будь-якій сфері діяльності.

Якщо розглянути поняття “ризик” у різних мовах, то воно визначає: круча, скеля (ridsikon, ridsa) — у грецькій; небезпека, загроза, лавірування між скель (risiko, risikare) — у італійській; загроза, ризикувати (risday), тобто буквально об’їжджати кручу, скелю,— у французькій. У словниках Вебстера та Ожегова ризик тлумачиться як небезпека, можливість збитку або втрати та можливість небезпеки або дія навмання зі сподіванням на щасливий вихід. У спеціальних словниках радянських часів поняття ризику взагалі не розглядається (філософські, економічні та інші словники).

Наведемо визначення ризику різними авторами. Ризик — це ймовірність виникнення збитків або недоотримання прибутків порівняно з варіантом, що прогнозується. Пізніше цей же автор додає, що це втрати, пов’язані зі специфікою тих чи інших явищ природи та видів діяльності.

Під ризиком розуміють імовірність (загрозу) втрати підприємством

частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або появи додаткових втрат у результаті здійснення певної виробничої та фінансової діяльності.

Усі наведені тлумачення визначають особливості цього явища як небезпеку, можливість втрати чи збитків. На наш погляд, ці поняття ризику не дають повної його характеристики. Для повного визначення цього питання необхідно розглянути усі фактори (за можливості) впливу внутрішнього та зовнішнього характеру.

По-перше, це стосується сукупності різних обставин та умов, які поєднуються, або навпаки в тому чи іншому виді діяльності. Це утворює відповідну ситуацію, яка може сприяти або перешкоджати виконувати прийняте рішення.

Практично усі економічні процеси супроводжуються елементами невизначеності, а це призводить до неоднозначного рішення. Кількісна та якісна характеристика ймовірності різних варіантів і буде визначати відповідний ризик. Визначення ризиків, на нашу думку, пов'язане із обов'язковим вивченням статистики і за таких умов: наявність необхідної (об'єктивної) інформації у повному обсязі; наявність чинників (максимальна кількість) щодо невизначеності; необхідність оцінити усі можливі варіанти та їх наслідки; вибір із наявних можливостей (варіантів) кращого. Вибір здійснюється за наявності альтернативних варіантів за об'єктивними, суб'єктивними або суб'єктивно-об'єктивними оцінками у залежності від цілей вибору рішення та її реалізації.

Ризик — це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети.

Взаємопов'язані та взаємозалежні елементи складають суть ризику. Розглянемо основні елементи:

- можливість матеріальних, трудових, фінансових, та інших втрат у зв'язку з вибором (тобто прийняття рішення);

- відсутність повної упевненості в досягненні поставленої мети;
- імовірність досягнення необхідного (бажаного) результату;
- можливість відхилення бажаного від реального.

Ризик має три характерні властивості: суперечливість; альтернативність; невизначеність.

Суперечливість. Отримання значущих результатів (прибутку, соціального ефекту), прискорення суспільного або технічного прогресу призведе: до авантюризму, волонтаризму, суб'єктивізму тощо; соціально-економічних чи моральних втрат; до зіткнення об'єктивно існуючих ризикованих дій з їх суб'єктивною оцінкою; наявності альтернативного рішення без належного врахування об'єктивних закономірностей розвитку внутрішніх та зовнішніх явищ.

Альтернативність – це необхідність вибору в залежності від конкретної ситуації ризику, яка породжує більші чи менші труднощі в прийнятті рішення

Невизначеність потребує вивчення усіх (по можливості) джерел невизначеності та достовірної інформації з метою врахування ризику щодо добору раціональних рішень, прийняття рішення згідно мети.

Характеристика цих властивостей потребує більш детального ознайомлення з природою виникнення ризику.

Найбезпечнішою від ризику є невизначеність, тобто відчуття неясності того, що має статися. А тому треба зробити так, аби все, що стосується успіху (вигоди) чи невдачі у бізнесі було вивчене й оцінене. Невизначеність повинна бути перетворена у ризик, а останній має бути підданий детальному аналізу. Тому в умовах, коли діють два фактора невизначеності — невизначеність вхідної інформації та невизначеність наслідків дій, — функції системи підтримки прийняття рішення в основному концентруються у напрямку подолання цих невизначеностей.

У літературі існують різні погляди щодо природи виникнення ризику. З них три основних: об'єктивна; суб'єктивна, об'єктивно-суб'єктивна, що

обумовлюється таким. Ризик пов'язаний з вибором рішення при наявності альтернативи та розрахунок імовірності отримати певний результат. Такий вибір здійснює людина(суб'єктивний аспект).

Об'єктивне існування ризику зумовлюється імовірнісною суттю багатьох природних, соціальних, технологічних процесів, багатоваріантністю відносин суб'єктів економічної сфери суспільства. ризик присутній незалежно від того, усвідомлюють це люди чи ні, тому це необхідно враховувати.

Ризик виникає внаслідок суб'єктивно-об'єктивних процесів, а саме такими, існування яких не залежить від волі та свідомості людей. Головне у цьому процесі – це невизначеність щодо різних рівнів середовища. Існування ризику безпосередньо пов'язане з наявністю невизначеності, яка охоплює зовнішнє та внутрішнє середовище.

Вивчення джерел ризику дозволяє визначити основні причини невизначеності.

2.2. Класифікація ризиків

Існує декілька підходів до класифікації ризиків. Один з них передбачає виділення таких видів ризику:

- від виду господарчої діяльності;
- від прояву ризику;
- від фінансового посередництва;
- підприємницький: виробничий; комерційний; фінансовий;
- споживчий;
- спекулятивний (фінансовий);
- простий (чистий);
- інвестиційний, страховий; банківський.

Фінансові ризики розглядаються за видами (кредитний, процентний, валютний, упущена вигода, інвестиційний, податковий).

В основу класифікації ризиків іншим автором пропонуються такі ознаки:

- 1) час виникнення (ретроспективні, поточні та перспективні);
- 2) основні чинники виникнення (політичні та економічні (комерційні));
- 3) характер обліку (зовнішні та внутрішні);
- 4) характер наслідків (чисті та спекулятивні);
- 5) сфера виникнення, тобто галузі діяльності (виробничий, комерційний, фінансовий, страховий).

Кірейцев Г. Г. взагалі розглядає класифікацію за дев'ятью ознаками, а саме за:

- 1) джерелами виникнення;
- 2) можливістю усунення;
- 3) ступенем впливу на фінансовий стан суб'єкту господарювання;
- 4) сферою виникнення;
- 5) тривалістю впливу;
- 6) можливістю передбачення;
- 7) можливими наслідками;
- 8) об'єктом виникнення;
- 9) можливістю страхування.

На наш погляд, класифікація ризиків Гранатурова В. М. та Шевчука О. Б. найбільш відповідає вимогам суб'єктів господарської діяльності в Україні. Але вона має певні недоліки та потребує доповнення з точки зору реальної дійсності, діючого законодавства, закордонного досвіду, аналізу та наукових досліджень. У ній не розглядається класифікація щодо основних причин виникнення ризиків: природні, екологічні, політичні, транспортні тощо.

Розподіл ризиків щодо конкретних груп за визначеними ознаками необхідний для досягнення поставленої мети і для ефективного управління ризиком. Мова йде про використання різних заходів, що дозволять у якійсь мірі спрогнозувати ризикову подію та прийняті міри щодо зниження ступеня ризику. Кожному ризику відповідає своя система управління.

Зовнішні ризики пов'язані насамперед з нестабільністю державної влади, особливостями державного устрою і діючого законодавства, неефективною економічною політикою та її складовими елементами, демографічною, регіональною, поляризацією інтересів різних соціальних груп і т. ін.

На діяльність суб'єкта можуть впливати зовнішньоекономічна діяльність держави. Існують показники аналізу рівня ризику країни.

Виходячи із поняття економічної політики, можна у цю класифікацію включити такі ризики: податкові; цінові; інвестиційні; банківські; страхові; валютні; інфляційні; інноваційні.

Особливо треба відзначити ризик щодо форс-мажорних обставин. Це ризик повені, землетрусу і інших природних катастроф, а також страйки, війни і т. ін., які заважають здійснювати підприємницьку діяльність господарюючим суб'єктам. Форс-мажорні обставини не залежать від волі суб'єкта (підприємця) відповідно до ст. 79 Конвенції ООН щодо договорів купівлі-продажу сторони звільняються від відповідальності за контрактами в разі їх настання. Відшкодування здійснюється за допомогою страхування.

Поряд з зовнішніми істотний вплив на суб'єкт мають внутрішні ризики. Вони значною мірою визначаються помилками у прийнятті рішень.

Дослідження фахівців та практика дозволили виявити основні причини виникнення внутрішніх ризиків, а саме:

1. Відсутність професійного досвіду.
2. Слабкі загальноекономічні знання керівництва та персоналу.
3. Фінансові прорахунки.
4. Недосконала організація праці, та підприємства в цілому.
5. неефективне використання ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових тощо).
6. Неадаптованість підприємства до змін у навколишньому ринковому середовищі.
7. Брак знань щодо специфічних проблем підприємства.

8. Відсутність та необґрунтованість стратегії та тактики діяльності підприємства.

Вивчення основних причин виникнення внутрішніх ризиків у Діяльності будь-якого підприємства дозволяє сформулювати їх перелік. Пропонуються такі ризики: організаційний, ресурсний, портфельний, інвестиційний, кредитний, інноваційний. На наш погляд, ці ризики розглядаються не досить повно та досконало. Ці ризики не враховують усіх видів діяльності підприємства, його специфіки, діючого законодавства, сфери впливу причин їх виникнення, галузь діяльності, організаційно-правову форму господарювання.

На наш погляд, внутрішні ризики необхідно розглядати з урахуванням:

- 1) предмета діяльності господарюючого суб'єкта (згідно статусу);
- 2) сфери діяльності суб'єкта (основна, фінансова та інвестиційна);
- 3) організаційно-правової форми господарювання (АТ, ДП, СП, ТОВ, ТДВ, ПТ, КТ, ІП, Об'єднання, Сімейне підприємство);
- 4) добувна, послуги, обробна галузь виробництва, фінансова, страхова, банківська, біржова сфери тощо.

Розглянувши усі види ризиків відповідно до запропонованих ознак та проведеного аналізу ризиків багатьох авторів, можна відзначити можливі внутрішні ризики, які запропоновані в табл. 2.1. Це ті ризики, які стосуються усіх запропонованих ознак (чотири), тобто вони — загальні, а інші ризики необхідно розглядати окремо за кожною ознакою (специфічні).

Таблиця 2.1

Можливі внутрішні ризики (загальна група)

	Сфера діяльності підприємства: основна; інвестиційна; фінансова.	Предмет діяльності: виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг	Організаційно правова форма господарювання:	Галузь: добувна; обробна; послуги; фінансово-кредитна сфера тощо
1	Організаційний, ресурсний, кредитний			пропонується більше ніж 10-ма авторами-фахівцями з питань ризиків
2	Інфляційний та дефляційний, валютний, ліквідності			
3	Податковий			
4	Майновий виробничий, торговельний			

Загальні ризики насамперед стосуються організації підприємства, його функціонування та ресурсного забезпечення діяльності.

Організаційний ризик зумовлюється недоліками в організації роботи. Основні його причини: низький рівень організації (помилки планування та проектування; недоліки координації робіт; слабе регулювання; неправильна стратегія постачання; помилки в доборі та розставленні кадрів); недоліки в організації маркетингової діяльності (неправильний вибір продукції (немає збуту); товар низької якості; неправильний вибір ринку збуту; помилкове визначення місткості ринку; неправильна цінова політика (за лежку товарів); нестійке фінансове положення тощо.

Ресурсний ризик спричиняється відсутністю запасу міцності щодо ресурсів у разі зміни ситуації. Здебільшого йдеться про такі недоліки: дефіцит робочої сили; нестача матеріалів; зриви постачання; нестача продукції тощо.

Усі чинники, що негативно позначаються на термінах реалізації проекту, призводять до подорожчання або його ліквідації. Саме з таких причин виникають «довгобуды» — об'єкти незавершеного будівництва.

Аналіз визначення кредитного ризику різних авторів дає можливість дати поняття цього ризику що стосується чотирьох ознак класифікації. Деякі автори розглядають цей ризик ще на підставі чинників та причин його виникнення. Атому, на наш погляд, наведене визначення кредитного ризику підходить більше. Кредитний ризик — це ризик неповернення боргу, тобто несплати основного боргу і відсотків згідно договору (угоди, контракту).

Навіть стосовно інфляційного ризику немає однозначного розуміння. Так, деякі автори вкладають у ризики купівельної спроможності: інфляцію, дефляцію та валютні процеси. Інші вважають ризиком купівельну спроможність, тобто існує ризик того, що реальна дохідність з урахуванням інфляції може бути негативною.

На нашу думку, інфляційний ризик — це ризик того, що грошові доходи знецінюються і це призводить до реальних втрат.

Дефляційний ризик — це процес, коли має місце падіння рівня цін, погіршення економічних умов підприємництва та зменшення доходів.

Валютні ризики пов'язані зі зміною курсів валюти і втратою купівельної спроможності.

Податковий ризик пов'язаний з можливими змінами податкової політики. Податкові ризики слід розглядати із двох позицій – підприємця та держави. Це насамперед — зміна податкової політики (поява нових податків, ліквідація або скорочення податкових ставок, нестабільність податкового законодавства тощо). Деякі автори, окрім перерахованих чинників розглядають неможливість отримання податкового кредиту, та враховують індивідуальні рішення працівників податкових служб про можливість використання певних пільг або застосування конкретних санкцій.

Ризик, ліквідності – ймовірність швидкої реалізації активів на ринку без істотного зниження їх вартості.

Балабанов І. Т. пропонує використовувати комерційну групу ризиків, які усі є загальними з точки зору запропонованих ознак: майнові, виробничі, торговельні. Отже, майновий ризик — це ризик ймовірності втрати майна підприємця з причини крадіжки, диверсії, халатності, пожарів, вибуху тощо.

Виробничий ризик — це ризик на наш погляд, втрат у зв'язку із здійсненням виробничо-господарської діяльності.

Торговельний ризик пов'язаний із збитками щодо затримки оплати, відмови від оплати під час транспортування та непоставки товарів та інше.

Наступний етап — це розгляд ризиків щодо стосується основних видів діяльності підприємства, а саме інвестиційні ризики.

За ринкових умов господарювання ефективність діяльності підприємства визначається трьома основними параметрами: рентабельністю, ліквідністю та ризиковістю.

Головна мета фінансово-господарської діяльності — максимізація рентабельності при стабільній платоспроможності та мінімальних ризиках. Необхідність оволодіння основами управління фінансовими ризиками

пояснюється тим, що підприємства здійснюють свою фінансову, інвестиційну та операційну діяльність під постійним впливом чинників, що мають загрозу заподіяння збитків, неплатоспроможності та банкрутства.

Причини можливих негативних фінансових результатів діяльності підприємств виявляються на трьох рівнях — операційному, інвестиційному та фінансовому. Отже, за джерелами виникнення ризику можна класифікувати як операційні, інвестиційні та фінансові. Сукупний ризик розраховується як сумарна величина ризиків за всіма джерелами (рис.2.1).

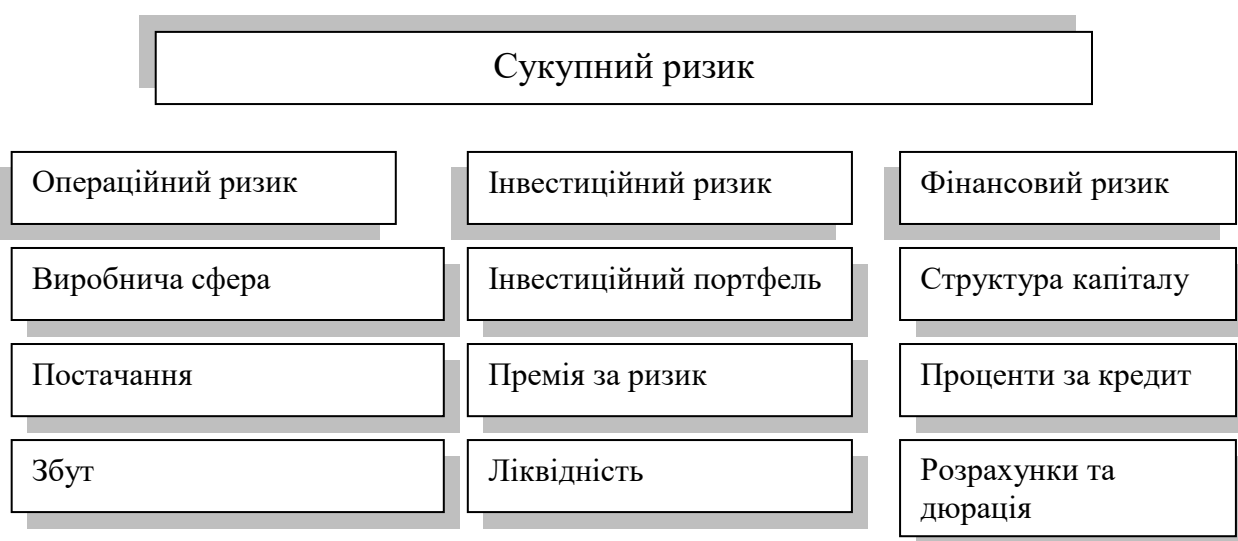

Рис. 2.1. Фактори, що впливають на рівень сукупного ризику

Операційні ризики можуть призвести до отримання збитків від основної діяльності підприємства. Вони є наслідком прорахунків у виробничій сфері, постачанні та збуті.

Ризик отримання збитків від інвестиційної діяльності підприємства дістав назву інвестиційного. На рівень ризику впливають такі фактори, як ліквідність, прибутковість, склад, структура та інші параметри інвестиційного портфеля. У зарубіжній економічній літературі операційні та інвестиційні ризики часто позначають як ділові ризики. Рівень ділового ризику можна зменшити перш за все шляхом диверсифікації інвестицій, виробництва та асортименту продукції, що виробляється.

Першопричини суто фінансових ризиків лежать у площині структури капіталу. Ці ризики визначаються також як ризики структури капіталу - в разі незадовільної структури капіталу виникає ризик того, що підприємство залучатиме кошти за ризиковою процентною ставкою і врешті-решт стане неплатоспроможним і щодо нього буде порушена справа про банкрутство. При оцінці фінансового ризику розраховують показники, що характеризують структуру капіталу та фінансову незалежність підприємства (показник фінансового левериджу, коефіцієнти незалежності та фінансової стабільності).

Класифікація ознак фінансових ризиків за видами є основним параметром їхньої диференціації у процесі управління. До числа видів фінансових ризиків підприємства відносяться:

- *ризик зниження фінансової стійкості* виникає через недосконалість структури капіталу (високої частки використовуваних позикових засобів), що веде до незбалансованості величини позитивного і негативного грошових потоків підприємства, ризику банкрутства підприємства. Ризик неплатоспроможності підприємства виникає через зниження рівня ліквідності оборотних активів, що веде до незбалансованості позитивного і негативного грошових потоків підприємства в часі, що небезпечно для функціонування підприємства;
- *інвестиційний ризик* характеризує можливі фінансові втрати в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства. Залежно від видів інвестиційної діяльності мають місце ризик реального інвестування і ризик фінансового інвестування. Інвестиційні ризики відносяться до "складних ризиків", що розділяються, у свою чергу, на підвиди.(ризик несвоєчасної підготовки інвестиційного проекту, відкриття фінансування по інвестиційному проекті і т.д.). Інвестиційний ризик зв'язаний з можливою втратою капіталу і включається в групу найбільш небезпечних фінансових ризиків.

Інвестиції — це довгострокове вкладення капіталу, яке може

здійснюватись як у межах повного науково-технічного і виробничого циклу створення продукції (ресурса, послуги), так і в обсязі окремих його елементів, таких як розширення або реконструкція діючого виробництва, створення нового виробництва або випуск нової продукції та ін.

Розмір втрат організації як результату діяльності в умовах невизначеності це «ціна ризику», а розмір вигоди (додатковий прибуток) — «плата за ризик». У практиці інвестиційного менеджменту використовуються наступні характеристики ризику:

- економічна природа ризику. Тобто ризик діє у сфері економічної діяльності підприємства, прямо пов'язаний з формуванням його доходів і характеризується можливими економічними втратами в господарській діяльності;

- об'єктивність ризику. Ризик є об'єктивним явищем у функціонуванні будь-якого підприємства та охоплює практично всі види фінансових операцій і напрямки фінансової та інвестиційної діяльності;

- розмір імовірного збитку (втрат) або величина очікуваного додаткового доходу (прибутку) як результат діяльності у ризик-ситуації;

- вірогідність ризику — ступінь впливу джерела ризику (події). Це означає, що є вірогідність здійснення ризикової ситуації, або вірогідність її нездійснення. На ступінь такої вірогідності впливають як об'єктивні так і суб'єктивні фактори. Кожний вид ризику має нижні та верхні межі імовірності;

- рівень ризику — відношення величини збитку (втрати) до витрат на підготовку та реалізацію ризик-рішення. Рівень ризику не є незмінним. Він суттєво варіює на протязі часу під впливом багаточисленних факторів, які теж знаходяться у постійній динаміці;

- ступінь ризику — якісна характеристика величини ризику та його

імовірності;

- прийнятність ризику – вірогідність втрат та вірогідність того, то ці втрати не перевищать певний рівень;

- правомірність ризику — вірогідність ризику знаходиться у межах нормативного рівня (стандарту) для даної сфери діяльності, який не можна перевищити без правових порушень.

При прийнятті інвестиційного рішення значна частка ризику криється і у виборі методів і критеріїв вимірювання та оцінки імовірностей і величин ризику, наприклад при проведенні експертизи, при дослідженні статистичних даних чи визначенні коефіцієнту дисконтування при коригуванні вартості майбутніх доходів до теперішнього часу.

Що стосується ризиків інвестиційного проекту, то можна зазначити наступне. Інвестиційний проект розроблюється на базі певних припущень щодо капітальних та поточних витрат, обсягів реалізації виробленої продукції, цін на товари, часових меж впровадження проекту. Незалежно від того наскільки обґрунтовані ці припущення подальший розвиток подій завжди пов'язаний з невизначеністю. Отже, інвестиційний ризик — це ризик невизначеності повернення вкладених коштів та отримання доходу. Наприклад, ризик вкладення коштів в проект пов'язано з невизначеністю його реалізації, у зв'язку з неповнотою та похибкою вихідних даних про умови реалізації, про величину витрат і результатів, з виникненням негативних ситуацій при проектуванні (зміна кон'юнктури ринку), а також під впливом чинників технічного, комерційного, політичного характеру;

- *інфляційний ризик* характеризується можливістю знецінення реальної вартості капіталу й очікуваних доходів від реалізації фінансових операцій в умовах інфляції. У сучасних умовах цей вид ризику має

- постійний характер, тому у фінансовому менеджменті йому приділяється постійна увага;
- *процентний ризик* полягає в непередбачуваній зміні процентної ставки на фінансовому ринку (як депозитної, так і кредитної) внаслідок змін на фінансовому ринку через впливи державного регулювання; зміни наявності грошових ресурсів та інших факторів, що виявляються в емісійній діяльності і дивідендній політиці підприємства, у короткострокових фінансових вкладеннях і деяких інших фінансових операціях;
 - *валютний ризик* характерний для підприємств, що проводять зовнішньоекономічну діяльність і виражається в недоодержанні ними запланованих доходів внаслідок зміни обмінного курсу іноземної валюти, використовуваної в зовнішньоекономічних операціях підприємства, що може призвести до фінансових утрат підприємства;
 - *депозитний ризик* відбиває можливість неповернення депозитних внесків. Цей вид ризику пов'язаний з неправильною оцінкою і невдалим вибором комерційного банку для здійснення депозитних операцій підприємства;
 - *кредитний ризик* має місце у фінансовій діяльності підприємства при неплатежах чи несвоєчасних розрахунках за відпущену підприємством у кредит продукцію, а також перевищення розміру розрахункового бюджету по інкасації боргу;
 - *податковий ризик* може проявитися внаслідок змін у фіскальній політиці держави, збільшення рівня ставок діючих податків і зборів та ін., що негативно відбивається на фінансовій діяльності підприємства;
 - *структурний ризик* обумовлюється неефективним фінансуванням поточних витрат підприємства, що приводить до росту в складі собівартості питомої ваги постійних витрат, росту коефіцієнта операційного левериджа і зниження позитивного грошового потоку від

операційної діяльності, що, в свою чергу, негативно відображається на результатах фінансової діяльності підприємства;

- *криміногенний ризик* виявляється у фінансовій діяльності підприємств внаслідок оголошення його партнерами фіктивного банкрутства; підробки документів, що забезпечують незаконне присвоєння сторонніми особами грошових та інших активів; розкрадання окремих видів активів власним персоналом і т.п. Значні фінансові втрати, що у зв'язку з цим несуть підприємства на сучасному етапі, обумовлюють виділення криміногенного ризику в самостійний вид фінансових ризиків;
- *інші види ризиків* включають: ризики стихійних лих, ризик несвоєчасного здійснення розрахунково-касових операцій, ризик емісійний та ін.

Головними завданнями управління фінансовими ризиками є оптимізація структури капіталу (співвідношення між власними та позичковими джерелами формування фінансових ресурсів) та оптимізація портфеля боргових зобов'язань. Передумовою оптимізації структури капіталу є розрахунок ефекту фінансового левериджу. Оптимізація портфеля боргових зобов'язань досягається на основі:

- диверсифікації кредиторів;
- максимізації рівня показника дюрації (середньозваженого строку непогашеної заборгованості);
- мінімізації платежів за користування позичковим капіталом.

На практиці всі види ризиків тісно переплітаються і являють собою складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків. З огляду на це у вітчизняних літературних джерелах досить часто можна зустріти узагальнений підхід до трактування *фінансового ризику*, під яким розуміється *ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходів чи капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення фінансової діяльності підприємства.*

Згідно з цим підходом до фінансових ризиків належать не тільки ті ризики, які випливають з фінансової діяльності (ризик структури капіталу), а й операційний та інвестиційний ризики. Враховуючи цю обставину, надалі під терміном «фінансовий ризик» ми розумітимемо сукупний ризик підприємства, хоча при дослідженні економічної сутності ризиків слід враховувати джерела їх походження — операційна, інвестиційна чи фінансова діяльність підприємства.

Управління фінансовими ризиками є одним з найважливіших функціональних завдань фінансового менеджменту. На практиці цю сферу управління фінансами здебільшого виокремлюють у специфічний напрям діяльності фінансового менеджменту — ризик-менеджмент.

Базовими величинами, що розраховуються під час оцінки ризиків, є величина збитків, яких може зазнати підприємство та ймовірність настання цих збитків.

Класифікація ризиків є одним з етапів аналізу ризиків, дозволяючий надалі проводити ідентифікацію і оцінку ризику, а також розробляти методи управління ними. У основі найпоширенішої класифікації лежить виділення чистих і спекулятивних ризиків.

2.3. Чисті та спекулятивні ризики

На ухвалення управлінських рішень завжди впливає ряд чинників, змінити або обмежити дію яких неможливо. До числа таких чинників відносяться податкове законодавство, природно-географічні умови, суспільна мораль, соціальні засади і ін. Ці чинники породжують чисті ризики. Проте, слід зазначити, що одні і ті ж ризики можуть відноситися до чистих або не входити до цієї групи. Наприклад, при ілюстрації характеру прояву чистих ризиків частіше за все пропонують розглянути природно-географічні ризики. Проте якщо йдеться про інноваційну діяльність, цей приклад не завжди є справедливим: інноватор може реально вплинути на цей чинник ризику,

ухвалюючи рішення про розміщення нової організації, про вибір кліматичної зони для реалізації нововведення і ін.

Чисті ризики володіють відносно постійним характером прояву. Для їх аналізу і оцінки широко використовуються методи математичної статистики і теорії вірогідності, оскільки їх прояв, як правило, стабільний в часі або відрізняється певною закономірністю.

Стабільний і стійкий характер динаміки основних показників чистих ризиків дозволяє називати їх також статичними ризиками.

На відміну від чистих спекулятивні ризики повною мірою визначаються управлінським рішенням. Нерідко спекулятивні ризики мають невизначений характер прояву, їх аналітичні оцінки змінюються з часом.

Кредитний ризик є небезпекою несплати позичальником основного боргу і відсотків, що належать кредитору. До кредитного ризику відноситься також ризик такої події, при якій емітент, що випустив боргові цінні папери, виявиться не в змозі виплачувати відсотки по них або основну суму боргу.

Така невизначеність збільшує не тільки ризик, але і, як правило, корисний ефект. Найбільш яскраво спекулятивні ризики виявляються в таких областях діяльності, які залежать від ринкової кон'юнктури. Тому часто спекулятивні ризики називають динамічними ризиками. Комерційний ризик пов'язаний з виробничо-господарською або фінансовою діяльністю, головною метою якої є отримання прибутку. Комерційний ризик є результатом сукупної дії всіх чинників, що визначають різні види ризиків: валютних, політичних, підприємницьких, фінансових і ін. Оцінка комерційного ризику здійснюється виходячи з принципів поглинання ризиків і їх складання. Якщо ризики є незалежними один від одного, то враховуються самі песимістичні оцінки, якщо ризики породжують інші ризики, то їх оцінки складаються по законах теорії вірогідності і математичної статистики. На відміну від інноваційних, комерційні ризики пов'язані із стабільним процесом виробничо-господарської або фінансової діяльності. Для аналізу динамічних ризиків з високою мінливістю характеристик часто

використовують нетрадиційні методи аналізу і обґрунтування управлінських рішень (наприклад, технічний аналіз).

Портфельні ризики пов'язані з портфелем інвестицій. Стратегічне розміщення активів визначає, які повинні бути розміщені засоби портфеля при довгострокових прогнозах, заснованих на таких показниках, як прибутковість, дисперсія, коваріація. Тактичне розміщення активів визначає на основі даних короткострокових прогнозів, як повинні бути розміщені засоби в кожний конкретний момент. Якщо інвестор зацікавлений в зростанні прибутку від своїх фінансових інвестицій і прагне збільшення ціни позикового капіталу для реалізації нововведення, то інноватор, навпаки, намагається понизити ціну залучення інвестицій і тим самим підвищити свій власний прибуток. Отже, ризик одного є шансом іншого.

Інноваційні ризики (ризики інноваційних проектів) пов'язані з інноваційною діяльністю, головною метою якої є забезпечення конкурентоспроможності за рахунок реалізації інновацій. Інноваційний ризик є результатом сукупної дії всіх чинників, що визначають різні види ризиків: науково-технічних, економічних, політичних, підприємницьких, соціальних, екологічних і ін. Оскільки інноваційна і підприємницька діяльність є областю перетину інтересів різних сторін, що переслідують суперечливі цілі, неможливо розробити єдину систему класифікації ризиків.

Оцінка інноваційного ризику здійснюється за правилами, аналогічними оцінці комерційних ризиків. На відміну від комерційних, інноваційні ризики пов'язані з інноваційним процесом.

До ризиків інноваційних проектів слід віднести:

Науково-технічні ризики:

- негативні результати НДР; відхилення параметрів ДКР;
- невідповідність технічного рівня виробництва технічному рівню інновації;
- невідповідність кадрів професійним вимогам проекту;

- відхилення в термінах реалізації етапів проектування; виникнення непередбачених науково-технічних проблем.

Ризики правового забезпечення проекту:

- помилковий вибір територіальних ринків патентного захисту;
- недостатньо щільні патентні захисти;
- неотримання або запізнювання патентного захисту;
- обмеження в термінах патентного захисту;
- відсутність прострочених ліцензій на окремі види діяльності;
- «витік» окремих технічних рішень;
- поява патентно-захищених конкурентів.

Ризики комерційної пропозиції

- невідповідність ринкової стратегії фірми;
- відсутність постачальників необхідних ресурсів і комплектуючих;
- невиконання постачальниками зобов'язань по термінах і якості поставок.